

Aleksander Łaszek

Najgorsze jest trzęsienie biednej ziemi

Streszczenie

Dlaczego Haiti jest najbiedniejszym krajem zachodniej półkuli? Jeszcze w 1950 r. Haiti było na poziomie rozwoju zbliżonym do innych krajów regionu, a nawet było nieco bogatsze od położonej na tej samej wyspie Dominikany. Po 50 latach Dominikana jest czterokrotnie bogatsza od Haiti. Głównym powodem tej różnicy są wyższe inwestycje prywatne i publiczne na Dominikanie. Na Haiti państwo przez lata nie chroniło obywateli, a nawet im zagrażało, odstraszać tym samym zagranicznych inwestorów. Niestabilność polityczna to jedna z głównych przyczyn porażki gospodarczej Haiti.

Porównanie historii gospodarczej Haiti i Dominikany pokazuje jak wysokie są koszty utraconych szans rozwoju i w jaki sposób mogą one doprowadzić do katastrofy państwa i jego mieszkańców. Dominikana wykorzystwała atuty, które posiadają oba kraje: położenie geograficzne i tanią siłę roboczą. Sektor turystyczny i strefy wolnego handlu na Dominikanie przynoszą rocznie ponad 1000 USD dochodu na mieszkańca, czyli więcej niż całe PKB na głowę mieszkańca Haiti.

Wyjątkowo tragiczny bilans trzęsienia ziemi, które 12 stycznia 2010 r. nawiedziło Haiti - ponad 200 tys. zabitych, milion ludzi bez dachu nad głową¹ - to skutek nie siły samego trzęsienia ziemi (7 stopni w skali Richtera), a przede wszystkim niskiego poziomu rozwoju gospodarczego kraju, najbiedniejszego na półkuli zachodniej. Wielokrotnie silniejsze trzęsienie ziemi w Chile (8,8 stopnia w skali Richtera²) z 27 lutego 2010 r. pociągnęło za sobą znacznie mniej ofiar (ok. tysiąc zabitych). Na Haiti ogromna liczba ofiar wynikała z tego, że większość budynków mieszkalnych była w fatalnym stanie technicznym, co zwielfokrotniło liczbę zawaleń, a brak funkcjonujących służb ratunkowych, dróg, szpitali, zapasów leków, żywności i paliwa uniemożliwił skuteczną akcję ratunkową i sprawił, że odbudowa kraju po katastrofie jest prawie niemożliwa.

Spis treści

Dlaczego było aż tyle ofiar?.....	2
Dlaczego Haiti jest aż tak biedne?.....	3
Haiti do 1950 r.....	4
Haiti w drugiej połowie XX w.....	6
Haiti w XXI w.....	10
Bibliografia.....	13
Kalendarium historii Haiti i Dominikany.....	15

¹ UNOCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) dane z 16 lutego 2010 r.

² Skala Richtera jest nieliniowa. Trzęsienie ziemi w Chile było 500 razy silniejsze od tego, które nawiedziło Haiti., ale jego epicentrum wystąpiło dalej od terenów zamieszkałych i miało miejsce w nocy, a nie w ciągu dnia.

Dlaczego było aż tyle ofiar?

Przed trzęsieniem ziemi Haiti było na wpół zapomnianym, najbiedniejszym państwem półkuli zachodniej. Skala tragedii z 12 stycznia 2010 r. sprawiła, że kraj przejściowo znalazł się w centrum światowej uwagi ze względu na ponad 200 tys. zabitych i milion ludzi pozbawionych dachu nad głową. Po zakończeniu akcji ratunkowej kluczowa staje się kwestia odbudowy, a może nawet budowy od nowa całego państwa. Zanim to nastąpi warto odpowiedzieć na dwa pytania: dlaczego trzęsienie ziemi na Haiti pochłonęło tyle ofiar i czemu Haiti jest tak biedne? Podstawową przyczyną olbrzymiej liczby ofiar na Haiti była nie siła trzęsienia ziemi, ale niski poziom rozwoju tego kraju. Profesor David Stromberg³ z Uniwersytetu Sztokholmskiego, który analizuje katastrofy naturalne od 1980 r., szacuje, że przy podobnej skali katastrofy w krajach biednych ginie 12 razy więcej osób niż zginęłoby w krajach bogatych. Na różnicę tę wpływa przede wszystkim liczba osób, które umierają już po katastrofie, a które przy sprawniejszej akcji ratunkowej można byłoby uratować.

Podobne wnioski można wyciągnąć z analizy poświęconej skutkom 269 największych trzęsień ziemi z lat 1960-2002 (Anbarci et al. 2002). Tabela 1. pokazuje skutki trzęsień ziemi w krajach ubogich i bogatych (jako linię podziału wybrano PKB 1874 USD na mieszkańca). Średnia siła wstrząsów jest niemal jednakowa, ale w krajach ubogich jest znacznie więcej ofiar.

Bardziej rozbudowany model w cytowanej pracy, uwzględniający siłę wstrząsów, odległość od epicentrum, gęstość zaludnienia obszarów dotkniętych trzęsieniem i rozwarstwienie dochodowe ludności⁴, jednoznacznie wskazuje na wpływ PKB *per capita* na liczbę ofiar. Dochód narodowy wyższy o 11 000 USD na mieszkańca przy tych samych pozostałych zmiennych przekłada się na liczbę ofiar mniejszą o prawie 30 proc.

Tabela 1. Liczba ofiar trzęsień ziemi w krajach ubogich i bogatych

	Kraje ubogie (PKB/c<1874 USD)		Kraje bogate (PKB/c>1874 USD)	
	Średnia	Odch. stand.	średnia	Odch. stand.
Liczba ofiar	1151	5230	622	4551
Siła wstrząsów w skali Richtera	6,82	0,58	6,81	0,63

Źródło: Anbarci et al. 2002.

Różnica ta jest jeszcze większa, gdy zestawimy państwa najbiedniejsze (np. Haiti) z najbogatszymi (np. USA). Trzęsienie ziemi w Northridge koło Los Angeles w 1994 r. miało siłę 6,7 stopnia w skali Richtera (dla porównania - na Haiti w 2010 r. – 7 stopni) i również dotknęło tereny gęsto zaludnione, jednak ofiar śmiertelnych było tylko 57. Ponad 500 razy silniejsze trzęsienie ziemi w Chile (8,8 stopnia w skali Richtera) z 27 lutego 2010 r. również pociągnęło za sobą nieporównywalnie mniej, bo około tysiąca ofiar. Było to możliwe dzięki ostrym normom budowlanym (Chile, w przeciwieństwie do Haiti, często doświadcza trzęsień

³ Profesor David Stromberg specjalizuje się w badaniu skutków katastrof naturalnych.

⁴ Była to druga, obok poziomu PKB *per capita*, analizowana przez autorów zmienna. Stawiają oni tezę, że w krajach o silnej polaryzacji dochodów, i co za tym idzie silniej podzielonym społeczeństwie, jest więcej ofiar (m.in. ze względu na mniej skuteczne działania ratunkowe). Znajduje to potwierdzenie w danych empirycznych.

ziemi), a także dzięki przygotowaniu służb ratunkowych i przeszkoleniu obywateli, którzy potrafili ratować się sami⁵.

Pierwszą bezpośrednią przyczyną wysokiej liczby ofiar na Haiti była fatalna jakość budynków, w większości betonowych. Rabunkowa gospodarka doprowadziła do niemal całkowitego zaniku lasów na Haiti; w konsekwencji drewno jest towarem deficytowym i nie używa się go w budownictwie. Na Haiti nie funkcjonuje prawo budowlane, zresztą nie miałby kto egzekwować jego wymogów. Pozwolenie na budowę kosztuje ponad 570 proc. PKB na mieszkańca i trzeba na nie czekać prawie cztery lata, co stanowi najdłuższy czas oczekiwania spośród 184 krajów świata, analizowanych w *World Bank Doing Business Report 2010*. Kiedy w listopadzie 2008 r. zawaliła się szkoła na przedmieściu Port-Au-Prince⁶, lokalne władze szacowały, że ok. 60 proc. budynków w stolicy Haiti grozi zawaleniem.

Drugą przyczyną rozmiarów tragedii stał się brak infrastruktury, zarówno technicznej (brak lotniska, które byłoby w stanie przyjąć pomoc międzynarodową oraz dróg umożliwiających dotarcie ekip ratunkowych, a także zapasów paliwa, leków i artykułów spożywczych), jak i instytucjonalnej, czyli sprawnego aparatu państwowego. Normalnie po takiej katastrofie pierwszą pomoc organizują lokalne służby, wspierane przez pomoc międzynarodową. Zagraniczne ekipy są kierowane przez lokalne władze do poszukiwań w ruinach budynków, w których mogą być jeszcze żywi ludzie. Na Haiti przy braku działających lokalnych służb, ratownicy z całego świata sami musieli wybierać ruiny do przeszukania, co znacznie ograniczało ich możliwości.

Katastrofy naturalne zdarzają się na całym świecie. Nie mamy na to wpływu. To, jak państwa są przygotowane do radzenia sobie z nimi, można jednak zmienić.

Dlaczego Haiti jest aż tak biedne?

Już przed trzęsieniem ziemi Haiti było najbiedniejszym krajem zachodniej półkuli, o poziomie rozwoju porównywalnym tylko z najbiedniejszymi państwami Afryki i Azji. W sporządzanym przez UNDP *Human Development Index* (wskaźnik poziomu życia, uwzględniający dochody ludności, powszechność edukacji i oczekiwaną długość życia) Haiti zajmuje odległą, 149. pozycję na 183 analizowane kraje. Drugi najslabiej rozwinięty kraj w regionie, Nikaragua, jest na pozycji 124., a bezpośredni sąsiad Haiti, Dominikana – na 90. Dystans cywilizacyjny oddzielający Haiti od innych krajów regionu widać wyraźnie we wszystkich obszarach (dochody, poziom oświaty, długość życia; por. Tabela 2).

Haiti zajmuje bardzo wysokie (12.) miejsce na liście państw upadłych, plasując się między Birmą a Wybrzeżem Kości Słoniowej. Choć nie ma precyzyjnej definicji państwa upadłego, autorzy tej listy⁷ zwracają uwagę przede wszystkim na utratę przez władze realnej kontroli nad własnym terytorium oraz monopolu na użycie siły. Inne cechy państwa upadłego to niezdolność władzy do podejmowania wiążących decyzji, niemożliwość dostarczenia podstawowych usług publicznych (bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, działające sądownictwo), niezdolność do bycia członkiem wspólnoty międzynarodowej. Haiti spełnia wszystkie te kryteria.

⁵ Tomasz Surdel „Chile uniknęło tysięcy ofiar, bo dobrze edukuje swych obywateli”, w: „Gazeta Wyborcza”, 4.03.2010, s.10.

⁶ Przedmieście Port-au-Prince, zginęły 94 osoby.

⁷ Ranking państw upadłych (*Failed State Index*) jest sporządzany przez dwumiesięcznik „Foreign Policy” i organizację pozarządową Fund for Peace.

W badaniu Instytutu Gallupa z grudnia 2008 r. 60 proc. Haitańczyków przyznawało, że w ciągu ostatniego roku zdarzały się okresy, gdy nie mieli dość pieniędzy na jedzenie; 51 proc. nie stać było na mieszkanie. Połowa badanych stwierdziła, że gdyby tylko miała taką możliwość, wyemigrowałaby na stałe. Podobny wynik odnotowały Nigeria, Etiopia i Salwador, nieznacznie gorzej było w Zimbabwie, Sierra Leone i Kongo.

Tabela 2. Haiti na tle Ameryki Łacińskiej

	PKB/c	analfabetyzm	długość życia	współczynnik Giniego ⁸	ubóstwo
	USD, PPP, 2007 rok	proc. osób powyżej 15 roku życia	w latach, oczekiwana w momencie narodzin		proc. populacji żyjącej za mniej niż 2 USD dziennie
Haiti	1155	38	61	59	72
Nikaragua	2570	22	72	43	32
Dominikana	6706	11	72	52	15
Ameryka Łacińska*	8930	17	73	52	24

*średnia dla krajów, dla których były dostępne dane;

źródło: UNDP, *Human Development Report 2009*.

Odpowiedź na pytanie dlaczego Haiti jest dziś tak biedne wymaga przytoczenia historii wyspy, bo choć największe zapóźnienia w rozwoju kraju powstały w ciągu ostatnich 50-60 lat, to również wcześniejszy okres ma swoje znaczenie.

Haiti do 1950 r.

Wyspa Hispaniola, dziś znana jako Haiti, na której leży państwo Haiti, została odkryta w 1492 r. i początkowo stanowiła część hiszpańskiej kolonii Santo Domingo. Z odkryciem znacznie bogatszych Meksyku i Peru zainteresowanie nią Madrytu zaczęło maleć. Skorzystali na tym francuscy piraci, tworząc na Haiti swoje bazy wypadowe. Z czasem pojawili się francuscy koloniści, aż w 1697 r. na mocy pokoju w Utrechcie Hiszpania formalnie zrzekła się zachodniej jednej trzeciej części wyspy, na której powstała francuska kolonia Saint-Domingue.

Wiek XVIII to rozkwit Saint-Domingue. Szacuje się, że 40 proc. cukru i 60 proc. kawy konsumowanej w Europie pochodziło właśnie stąd, a kolonia była uważana za cenniejszą niż wszystkie kolonie europejskie w Ameryce Północnej. Ciemną stroną ekspansji gospodarczej było oparcie jej na niewolniczej pracy. Warunki pracy na plantacjach trzciny cukrowej były tak ciężkie, że wciąż trzeba było sprowadzać nowych niewolników z Afryki na miejsce zmarłych.

Brutalna eksploatacja siły roboczej doprowadziła do kilku powstań niewolników. W wyniku Rewolucji Haitańskiej (1791-1804) na francuskiej części wyspy powstało niepodległe państwo Haiti. Biali osadnicy zbiegli z wyspy lub zostali wymordowani⁹. Haiti było drugim,

⁸ Miara nierówności społecznych; większe wartości odpowiadają większej różnicy w dochodach między najbogatszymi a najbiedniejszymi. Dla Polski ma wartość 35.

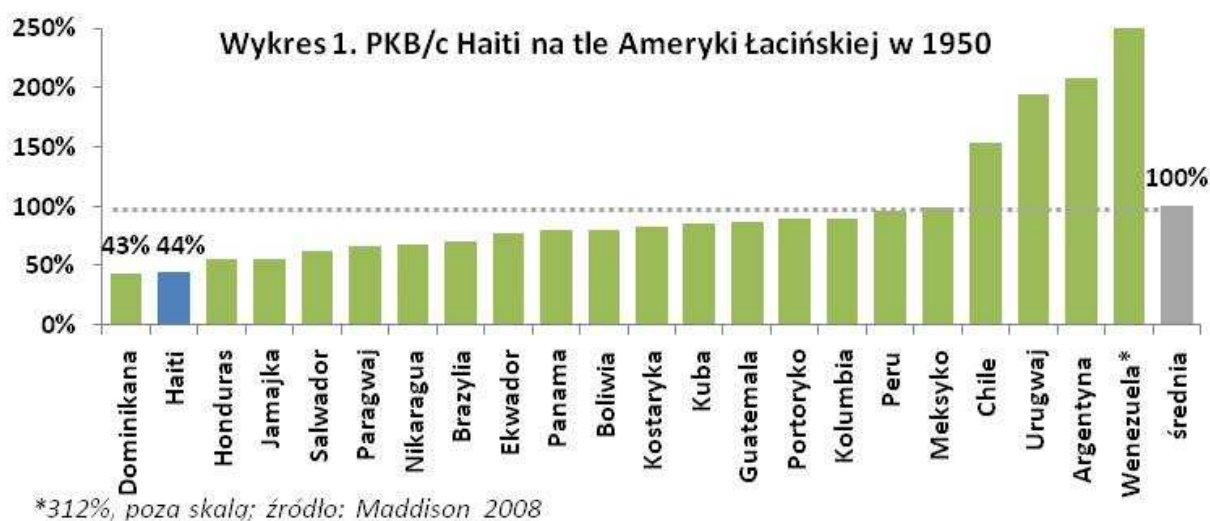
⁹ Wyjątek stanowili Polacy, którzy w sile 5200 żołnierzy przybyli na wyspę w ramach francuskich sił pacyfikacyjnych. Ze względu na to, że część z nich odmówiła walki z powstańcami, a ok. 150 żołnierzy nawet do nich przystąpiło, zezwolono im pozostać na niepodległym Haiti. Z możliwości tej skorzystało ok. 400 osób.

po USA, niepodległym państwem w obu Amerykach. Niewolnicze korzenie utrudniały jednak jego sytuację: USA stosowały embargo handlowe, a Francja domagała się odszkodowania za mienie zniszczone w czasie rewolucji. Haiti zakończyło spłatę odszkodowań Francji dopiero w latach 20. XX w.

Bez niewolników system plantacji na Haiti upadł, a ziemia została podzielona na małe rodzinne gospodarstwa, nieprodukujące na eksport. Dużą rolę odgrywały podziały rasowe, z silnym konfliktem między elitą mulatów a czarną większością kraju.

Amerykański historyk James Leyburn tak pisał o niepodległym Haiti: „Spośród 22 głów państwa w latach 1843-1915 tylko jedna sprawowała urząd pełną kadencję, trzy zginęły w jej trakcie, jedna została wysadzona w powietrze razem z pałacem, jedna najpewniej otruta, jedna rozerwana przez tłum, a jedna podała się do dymisji. Pozostałych 14 zostało usuniętych z urzędu przez rewolucje”. W regionie była to jednak norma; sąsiednia Dominikana od uzyskania niepodległości w 1844 r. do amerykańskiej interwencji w 1916 r. miała 61 prezydentów, czyli nowego średnio co 13 miesięcy.

W 1915 r. po kolejnym przewrocie na Haiti, który zagroził także amerykańskiemu aktywom¹⁰, rozpoczęła się okupacja kraju przez USA, trwająca do 1934 r. I choć w 1918 r. wybuchło powstanie antyamerykańskie, to w pamięci części Haitańczyków ten okres zapisał się jako czas stabilizacji i postępu. Powstał system dróg¹¹, zbudowano wiele szkół i szpitali, spisano konstytucję i na nowo zorganizowano armię.

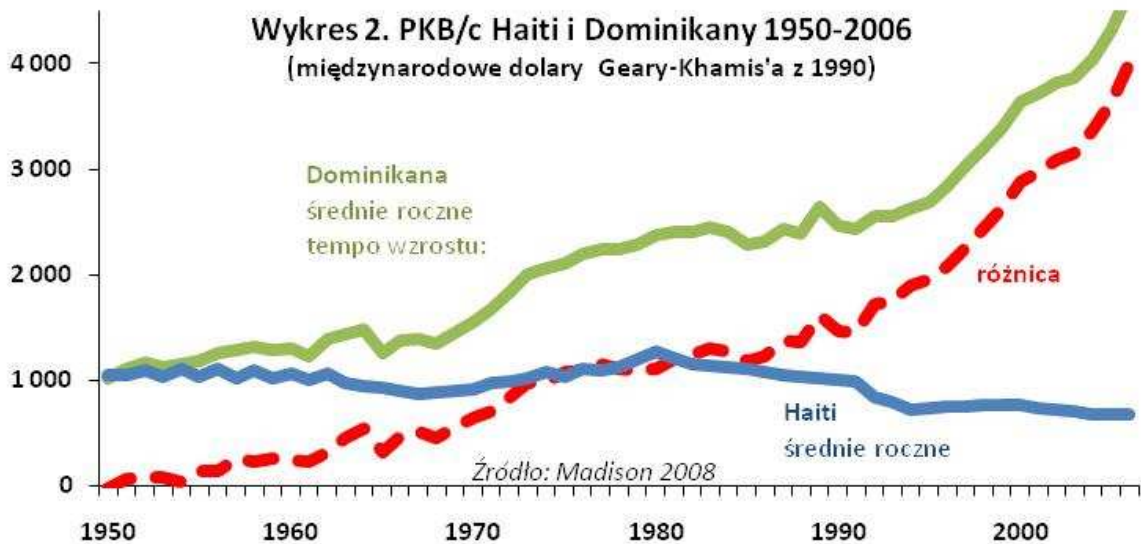
Półtora wieku po odzyskaniu niepodległości PKB/c Haiti nie odstawało w sposób skrajny od pozostałych krajów regionu.

¹⁰ Dodatkowym impulsem była postępująca penetracja niemiecka; finanse państwa już wcześniej były kontrolowane przez USA jako głównego wierzyciela.

¹¹ Wykonywanych przez przymusowych robotników, na podstawie prawa jeszcze z 1862 r.

Haiti w drugiej połowie XX w.

W 1950 r. Dominikana była na niemal identycznym poziomie rozwoju co Haiti, miała zbliżoną historię, te same zagraniczne rynki zbytu, podobną liczbę mieszkańców (Dominikana 2,5 mln., Haiti 3 mln.). Oba kraje w latach międzywojennych były okupowane przez USA.

Po wycofaniu się Amerykanów z Haiti w 1934 r. nastąpiła seria przewrotów wojskowych. Kolejni dyktatorzy grabili majątek wyspy. W 1957 r. w powszechnych wyborach został wybrany na prezydenta Francois Duvalier, nazywany Papą Doc¹². Rządy oparł na czarnej większości (po 150 latach od rewolucji pozycja społeczna nadal zależała od koloru skóry). Długie panowanie zapewniła mu rozbudowana tajna policja, bojówki *tonton makouts*¹³ i umiejętne wykorzystanie lokalnych wierzeń *vodou*. Ze względu na swoją brutalność reżim Papy Doc był izolowany na arenie międzynarodowej.

Po śmierci Papy Doc władzę objął jego syn, wówczas 19-letni Jean-Claude Duvalier, nazywany Baby Doc. Mimo ożywienia zagranicznych inwestycji i pomocy międzynarodowej nie przeprowadzono reform gospodarczych. W 1986 r. dyktatura Duvaliera upadła. Nastąpił okres niepokoju zakończony demokratycznym wyborem na prezydenta popularnego duchownego, Jean-Bertranda Aristide'a. Został on jednak obalony przez wojsko¹⁴. Na rzecz Aristide'a interweniowali komandosi amerykańscy, nastąpiła przejściowa stabilizacja, ale nowe władze szybko zaczęły przejawiać tendencje autorytarne.

Na Dominikanie od 1930 r. dyktatorską władzę sprawował Rafael Trujillo. Dyktator i jego rodzina zawłaszczyli ponad połowę gruntów rolnych, większość fabryk, posiadali także monopol na mleko, kawę, cement. Mając państwo niemal na własność Trujillo kierował nim jak racjonalny właściciel, inwestując w infrastrukturę i w przemysł i oczekując przyszłych zysków. Po udanym zamachu na Trujillo władzę w Dominikanie objął wybrany w wyborach

¹² Z wykształcenia lekarz; przydomek i popularność zapewniła mu aktywność w latach 40. w finansowanych przez USA kampaniach przeciw chorobom tropikalnym. Minister zdrowia i pracy w 1949 r.

¹³ Stanowiące przeciwwagę dla armii, której Papa Doc do końca nie ufał.

¹⁴ Konsekwencją tego były m.in. sankcje handlowe nałożone przez USA oraz Organizację Państw Amerykańskich, a w 1993 r. również oenzetowskie embargo na ropę.

1962 r. lewicowiec Juan Bosch, rok później obalony przez wojsko, wspierane przez Kościół i właściciele ziemskich. W 1965 r. nastąpił kolejny przewrót, mający przywrócić Boscha, ale interweniowali amerykańscy marines¹⁵. Wybory prezydenckie w 1966 r. wygrał Joaquín Balaguer, który z przerwami rządził Dominikaną przez następne 30 lat.

Początek rządów Balaguera to szybki rozwój gospodarki dzięki pomocy zagranicznej, otwarciu się na świat i korzystnym cenom towarów eksportowych. Pod koniec lat 70. gospodarka zwolniła na skutek niekorzystnych *terms of trade*, a także z powodów strukturalnych (monopole państwowe i partykularne interesy ograniczyły działanie mechanizmów rynkowych).

Szybki wzrost gospodarczy powrócił w latach 90. po serii reform, prowadzących do zrównoważenia budżetu Dominikany, ograniczenia inflacji i liberalizacji handlu zagranicznego uwieńczony w 2004 r. podpisaniem umowy o strefie wolnego handlu z USA i pięcioma krajami regionu. Zliberalizowano także sektor finansowy¹⁶.

Powyższe wydarzenia miały silny wpływ na wyniki gospodarcze obu krajów:

- W latach 50. Dominikana rozwijała się w umiarkowanym tempie ok. 2,5 proc. przyrostu PKB *per capita* rocznie. W połowie lat 60. wstrząsy związane z zamordowaniem R. Trujillo i późniejszymi niepokojami doprowadziły do spadków PKB nawet o 15 proc. w 1965 r., jednak wraz z uspokojeniem sytuacji nastąpiło znaczące odbicie (+10 proc. w 1966 r.)¹⁷. Haiti w tym czasie doświadczało silnych wahań PKB związanych ze zmianami cen eksportowanych surowców (cukier, kawa, kakao) oraz walkami o władzę; było jedynym krajem Trzeciego Świata, który w latach 50. i 60. nie odnotował trwałego wzrostu gospodarczego.
- Od połowy lat 60. w obu krajach nastąpiło przyspieszenie tempa wzrostu, związane z korzystnymi cenami eksportowanych surowców, napływem inwestycji zagranicznych (szczególnie w Dominikanie) oraz rozwojem turystyki. W Dominikanie nastąpił rozwój górnictwa (rudę niklu, boksytów, złoto, srebro).
- W roku 1973 USA i inne państwa rozwinięte po 10 latach wznowiły pomoc dla Haiti. Od połowy lat 70. rosnące ceny ropy naftowej i spadające ceny cukru zaczęły negatywnie wpływać na gospodarki obu krajów. Ich zadłużenie zagraniczne wzrosło (w latach 1973-1979: Haiti z 7 do 28 proc. PKB, Dominikany z 20 do 29 proc. PKB)¹⁸.
- Na początku lat 80. dalszy wzrost cen ropy i załamanie cen cukru, które osiągnęły 40-letnie minimum oraz rosnące problemy z obsługą zadłużenia zagranicznego silnie dotknęły oba kraje¹⁹. Rząd Dominikany, by uniknąć niepopularnych decyzji, finansował deficyt drukiem pieniądza, doprowadzając do wzrostu inflacji z 5 proc. w 1980 r. do 60 proc. w 1988 r.

¹⁵ Pretekstem do lądowania oddziałów armii amerykańskiej była ochrona obywateli amerykańskich i ich własności, ale w rzeczywistości obawiano się powstania „drugiej Kuby”.

¹⁶ Nie towarzyszyło mu, niestety, stworzenie nadzoru, co doprowadziło do kryzysu bankowego w latach 2003-2004.

¹⁷ Congress 2001a, 2001b

¹⁸ Congress, 2001a, 2001b; World Development Indicators.

¹⁹ Dominikana dodatkowo doświadczyła w 1979 r. uderzenia huraganów: Dawid i Fryderyk, które spowodowały straty ponad 1,8 mld USD (w cenach z 1998 r.; IADB 2000) i oraz począwszy od 1981 r. wprowadzenia przez USA kwot importowych na dominikański cukier (Congress 2001a).

- Na Haiti zaczęły się ujawniać znacznie głębsze problemy strukturalne. Mianowany w 1982 r. minister finansów M. Bazin, dawny pracownik Banku Światowego, ustalił, że co najmniej 36 proc. dochodów państwa jest przywłaszczanych przez rządzącą elitę. Wszechogarniająca korupcja, nepotyzm i brak postępów w demokratyzacji ograniczyły pomoc rozwojową, dotychczas będącą jednym z głównych źródeł dochodów państwa. Postępująca deforestacja i rabunkowa gospodarka spowodowały spadek produkcji rolnej. Rosnący chaos polityczny w połączeniu z biedą doprowadził do wzrostu przestępczości, co ograniczyło turystykę zagraniczną²⁰.
- Początek lat 90. to gwałtowne załamanie PKB na Haiti; chaos po obaleniu rządu Jean-Bertrand Aristide'a i nałożone później sankcje²¹ spowodowały spadek PKB/c w latach 1991-1994 o 27 proc. W następnych latach mimo powrotu demokratycznych władz i zniesienia sankcji Haiti nie odrobiło tych spadków. W tym samym czasie Dominikana doszła do porozumienia z Międzynarodowym Funduszem Walutowym, zrównoważyła budżet, ograniczyła inflację i rozpoczęła prywatyzację państwowych przedsiębiorstw, wchodząc na ścieżkę szybszego wzrostu gospodarczego (w latach 90. średnie tempo wzrostu PKB/c - 4,5 proc.)²².

Oba kraje doświadczały zatem licznych i głębokich wstrząsów oraz załamań wzrostu PKB/c, ale nie tłumaczy to o wiele gorszego wyniku Haiti. Jest on skutkiem wielu lat niższego niż w Dominikanie wzrostu PKB/c. Wyjątek stanowi tu jedynie załamanie z lat 1991-1994, po którym PKB/c Haiti, przez 40 lat utrzymujące się w okolicach 1000 USD (dolary Geary'ego-Khamisa z 1990 r.), spadło do poziomu ok. 700-750 USD i utrzymuje się na nim do dziś.

Głównym źródłem wzrostu PKB na Dominikanie były inwestycje, od lat 60. systematycznie wyższe niż na Haiti²³. Na wielkość inwestycji prywatnych, w obu krajach stanowiących 70-80 proc., wpływają trzy czynniki: dostępność kapitału, jego wielkość i pewność stopy zwrotu. Jeszcze w latach 60., kiedy Dominikana i Haiti były na podobnym poziomie rozwoju, zasoby kapitału i oczekiwane stopy zwrotu inwestycji w obu krajach były zbliżone. Oznacza to, że czynnikiem różnicującym była niepewność co do oczekiwanej stopy zwrotu. Oba kraje leżą na jednej wyspie, więc zewnętrzne czynniki ryzyka (np. zagrożenie wojną) były jednakowe, różnice występowały natomiast w poziomie bezpieczeństwa wewnętrznego i stabilności politycznej krajów. Stabilność polityczna wpływała także na poziom inwestycji publicznych, ponieważ decydenci, którzy dłużej spodziewają się utrzymać przy władzy, mają silniejsze bodźce do podejmowania działań długookresowych, jakimi są inwestycje.

W latach 1970-2000 (brak danych z wcześniejszych lat inwestycje publiczne w Dominikanie utrzymywały się na poziomie około 6 proc. PKB, natomiast inwestycje prywatne, choć z wahaniem, oscylowały wokół 15 proc. PKB. Do 2000 r. do Dominikany napłynęły bezpośrednie inwestycje zagraniczne warte 1,67 mld USD.

Na Haiti reżim Duvalierów był dużo mniej stabilny, grabił istniejący majątek i nie dbał o inwestycje. Z krótką przerwą w latach 70. (początek panowania Baby Doc), Haiti omijali turyści i inwestorzy, uważając, że kraj jest niestabilny. Również krajowi przedsiębiorcy nie prowadzili większych inwestycji. W latach 1970-1990 inwestycje publiczne na Haiti

²⁰ Congress 2001a, 2001b.

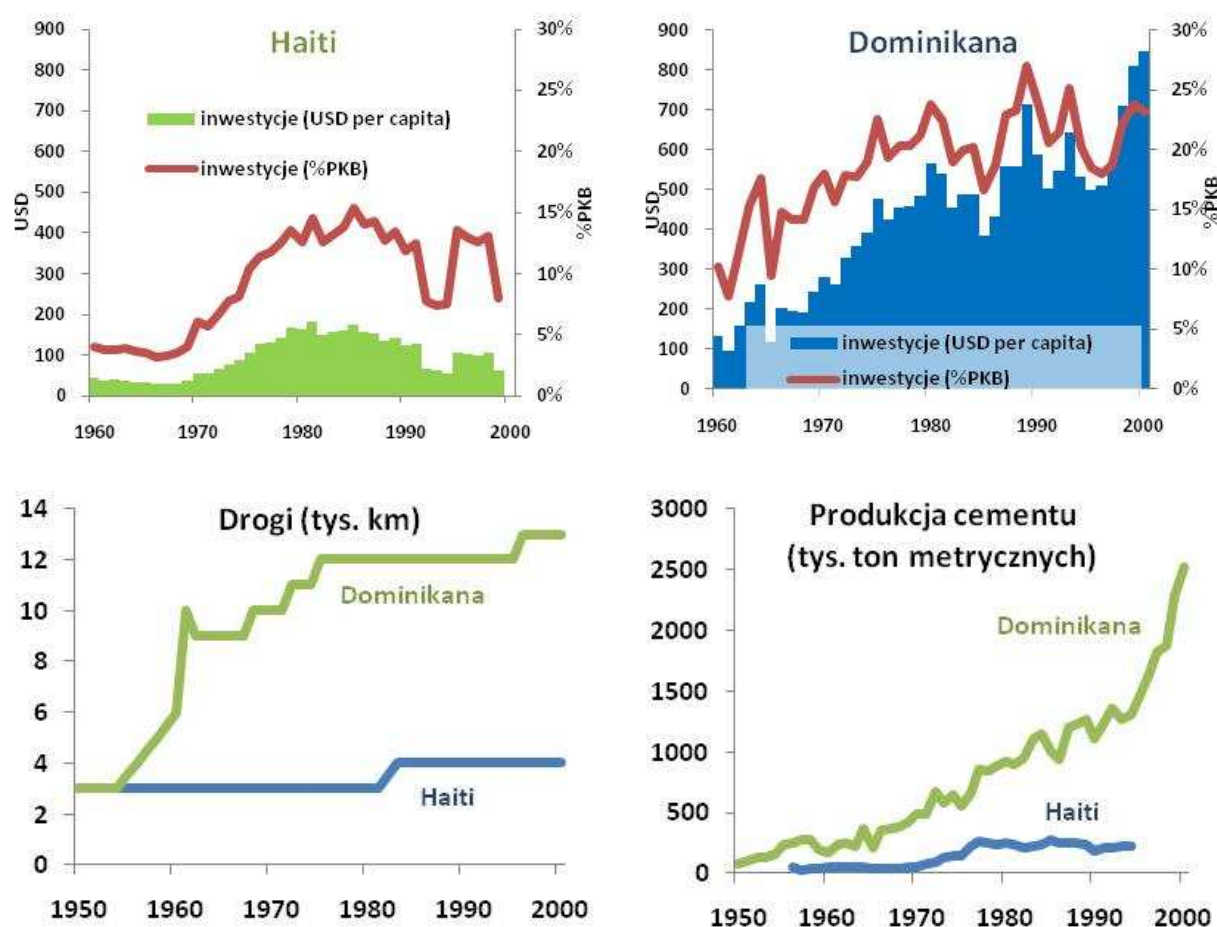
²¹ Początkowe sankcje nałożone przez USA i Organizację Państw Amerykańskich z czasem uległy zaostrzeniu – w maju 1994 ONZ nałożyła embargo na wszelkie towary z wyjątkiem pomocy humanitarnej.

²² World Bank 2006a, 2006b.

²³ Brak danych o inwestycjach na Haiti w latach wcześniejszych.

wynosiły średnio 3 proc. PKB, natomiast inwestycje prywatne, 8 proc. PKB. Skumulowany napływ inwestycji zagranicznych był znikomy; do 2000 r. wyniósł tylko 95 mln USD.

Wykres 3. Inwestycje na Haiti i Dominikanie

Źródła: OxLAD; Congress 2001a,2001b; ECLAC, 2001, Sandeep Mahajan 2002.

Minimum stabilności politycznej i bezpieczeństwa wewnętrznego, którego zabrakło Haiti, jest warunkiem koniecznym dla jakichkolwiek długookresowych inwestycji. W opracowaniach Międzynarodowego Funduszu Walutowego (Jaramillo-Sancak 2007) czy Banku Światowego (2006b) niestabilność polityczna jest wskazywana jako jedna z głównych przyczyn porażki gospodarczej Haiti.

Po 50 latach pogłębiającego się chaosu wewnętrznego Haiti stało się dwukrotnie biedniejsze nawet od ciężko doświadczonej przez wojnę domową Nikaragui, a dystans kraju do średniej

dla regionu wzrósł z 56 pp. do 84 pp. W tym samym czasie sąsiednia Dominikana wyprzedziła dziewięć państw regionu, istotnie zmniejszając dystans dzielący ją od regionalnej średniej.

Turystyka i strefy wolnego handlu

W 1960 r. „Fodor’s Guide to Caribbean”²⁴ poświęcił Dominikanie dziewięć stron, opisując ją jako „mało interesującą dla turystów”. Przeciwwstawiano jej Haiti (29 stron), opisane jako miejsce „zdecydowanie warte odwiedzenia”.

Dzięki programom rządowym, obejmującym promocję zagranicą i rozbudowę infrastruktury oraz prywatnym inwestycjom w latach 70. sektor turystyczny Dominikany zaczął się dynamicznie rozwijać i trwa to do dziś.

Na Haiti po krótkim okresie wzrostu (liczba turystów osiągnęła 300 tys. w 1980 r.), niestabilność polityczna zaczęły odstraszać turystów prowadząc do upadku tego sektora gospodarki. Liczba pokoi hotelowych spadła z 3 tys. w 1981 r. do 1,5 tys. w siedem lat później. Turystyce na Haiti zaszkodziły również pogłoski wskazujące ten kraj jako źródło wirusa HIV²⁵. W 2000 r. Dominikanę odwiedziło prawie 3 mln. osób, a Haiti - tylko 140 tys. Obecnie turystyka generuje bezpośrednio 7 proc., a pośrednio dalsze 13-15 proc. PKB Dominikany²⁶.

Drugą, obok turystyki, różnicą między Haiti a Dominikaną jest rozwój stref wolnego handlu (montowni i przemysłu odzieżowego). Pod koniec lat 70. zaczęły one powstać po obu stronach granicy; jeszcze na początku lat 80. dawały zatrudnienie 80 tys. ludzi na Haiti. Upadek reżimu Duvalierów, kolejne przewroty i sankcje doprowadziły do ich likwidacji; w 1991 r. zatrudniały one już tylko 33 tys. osób, praktycznie zanikając do 1994 r. W Dominikanie do 2000 r. strefy rozwijały się, dochodząc do zatrudnienia 200 tys. osób²⁷ i 6 proc. udziału w tworzeniu PKB.

Haiti w XXI w.

W 2000 r. Jean-Bertrand Aristide został ponownie wybrany na rezydenta Haiti, jednak nieprawidłowości w trakcie wyborów i represje wobec opozycji doprowadziły do zawieszenia pomocy międzynarodowej. W 2004 r. na skutek pogarszającej się sytuacji gospodarczej i rosnącego niezadowolenia z polityki rządu wybuchły zamieszki, zakończone opuszczeniem kraju przez Aristide’a. Amnesty International szacuje, że w tym czasie w Port-au-Prince

24 Największy anglojęzyczny wydawca przewodników turystycznych (za: Fuller 1992).

25 Congress, 2001b.

26 World Bank 2006a; szacunki Światowej Organizacji Turystyki za rok 1996 mówią o podobnej wielkości - przypisując turystyce tworzenie około 20,5 proc. PKB (Michelitsch 2001).

27 W XXI w. tendencja ta uległa spowolnieniu a nawet odwróceniu – Dominikana w ramach członkostwa w WTO musi jednakowo traktować przedsiębiorstwa w całej gospodarce. Jednocześnie przedsiębiorstwa działające poza strefami wolnego handlu rozwijają się coraz dynamiczniej (Congress 2001a, World Bank 2001a).

ginęło ponad 100 osób miesięcznie. Od tego czasu na Haiti stacjonuje misja stabilizacyjna ONZ (MINUSTAH), która przejęła funkcje administracyjne w kraju.

W kwietniu 2008 r. wzrost światowych cen żywności doprowadził do wybuchu zamieszek. W tym samym roku Haiti nawiedziły cztery huragany, powodując śmierć prawie 800 osób, milion zostawiając bez dachu nad głową i niszcząc około 60 proc. zbiorów.

W XXI w. Haiti w coraz większym stopniu utrzymuje się z pomocy międzynarodowej i przekazów pieniężnych, głównie z USA. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych jest marginalny (poniżej 1 promila PKB rocznie).

Na Dominikanie wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych wynosi 6,3 proc. PKB, a bezpośredniej pomocy zagranicznej tylko 0,3 proc. PKB.

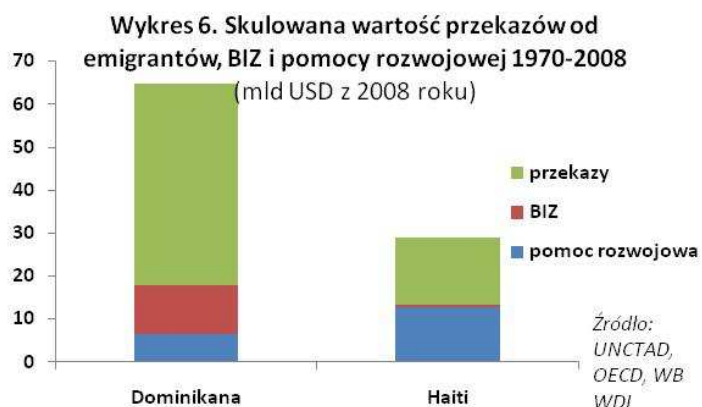
W 2008 r. wartość skumulowanych inwestycji zagranicznych na Dominikanie wyniosła 11,4 mld USD wobec 0,4 mld USD na Haiti.

Przy braku utwardzonych dróg, w sezonie huraganów wiele obszarów wyspy jest niedostępnych. Drogi budowane z funduszy zagranicznych często powstają jako samodzielne projekty, bez systemu połączeń. Brak jest pieniędzy na ich remonty, przez co nowe drogi szybko niszczą. Infrastruktura portowa i lotnicza jest w fatalnym stanie. Port w Port-au-Prince jest najdroższy na Karaibach, problemy potęguje niesprawna służba celna.

Słabość instytucji państwowych w połączeniu ze skrajną biedą spowodowała znaczny wzrost przestępczości. Na 100 tys. mieszkańców przypada tylko 63 policjantów (wobec 316 na Dominikanie), cztery razy mniej niż średnia regionalna. Departament Stanu stanowczo odradza obywatelom USA wizyty na Haiti. Kraj opisywany jest jako obszar, na którym „nie ma bezpiecznych miejsc, gdzie w każdej chwili mogą wybuchnąć protesty i zamieszki, które szybko przeradzają się w wybuchy niekontrolowanej przemocy. Jej ofiarami mogą padać osoby prywatne oraz firmy i organizacje. Spory między przedsiębiorstwami mogą prowadzić do użycia siły”²⁸.

Dominikana, pomimo rosnącej przestępczości w latach 80. pozostaje krajem o jej relatywnie niskim poziomie. Departament Stanu USA ostrzega turystów przed kradzieżami i innymi drobnymi przestępstwami, lecz nie odradza wyjazdu na Dominikanę²⁹.

Brak uporządkowanych praw własności znacznie zwiększa koszty transakcyjne i ryzyko inwestycji na Haiti. Hernando de Soto (2002) szacuje, że 97 proc. własności wiejskiej oraz 68 proc. własności miejskiej jest posiadane bez oficjalnych tytułów. Legalne nabycie ziemi wymaga przeprowadzenia 111 procedur biurokratycznych trwających 19 lat, co skutecznie zniechęca obywateli do legalizacji majątków. Ponad połowa dorosłych mieszkańców Haiti jest niepiśmienna, a jednak wszyscy rozmówcy ankietowani przez zespół de Soto legitymowali się nieformalnymi dowodami własności. Większość tych dowodów nie ma

²⁸ Crime and Society, a comparative criminology tour of the world.

²⁹ Crime and Society, a comparative criminology tour of the world.

podstaw prawnych, choć jest uznawana przez mieszkańców. Brak jest porównywalnych badań dla Dominikany³⁰. Jednym z efektów ubocznych braku ochrony praw własności jest zanik lasów na Haiti na skutek ich rabunkowej eksploatacji. Lasy zajmują mniej niż 3 proc. powierzchni Haiti, wobec około 50 proc. powierzchni kraju na Dominikanie. Prowadzi to do erozji gleby i sprawia, że Haiti jest bardziej wrażliwe na katastrofy naturalne, szczególnie na występujące w tym regionie huragany.

W najnowszym rankingu *Ease of Doing*³¹ sporządzanym przez Bank Światowy (analizującym łatwość prowadzenia biznesu), Haiti zajmuje 151. miejsce (na 183 uwzględnione kraje), nieznacznie wyprzedzając Irak (153. miejsce), Zimbabwe (159.) i Afganistan (160.). Sytuację pogarsza jeszcze trudna do weryfikacji skala korupcji i monopolizacja życia gospodarczego przez sześć najbogatszych rodzin Haiti.

We wrześniu 2010 r. Tamara Lush, wysłanniczka Associated Press, donosiła z Port-au-Prince, że uprzątnięto nie więcej niż dwa proc. ruin pozostałych po styczniowym trzęsieniu ziemi. Nikt z rządu nie odpowiada za te prace, międzynarodowe organizacje pomocy robią co mogą, ale mogą niewiele. Zwykli ludzie uprzątający swoje podwórka wyrzucają gruz gdziekolwiek; obcokrajowcy muszą wywozić go na jedyne ekologiczne wysypisko za miastem. Za kilka lat problem zniknie sam: tropikalna roślinność porośnie gruzy. Ale wszystkich problemów Haiti w ten sposób rozwiązać się nie da.

³⁰ Można przytoczyć publikację Banku Światowego *Doing Business* [który rok?] według której czas potrzebny na uzyskanie wpisu do hipoteki na Dominikanie wynosi 60 dni wobec 405 dni na Haiti, przy średniej dla krajów Ameryki Łacińskiej 70 dni.

³¹ Ranking jest częścią publikacji WB *Doing Business*.

Bibliografia

Publikacje

1. Anbarci N., Escaleras M., Register C., *Earthquake fatalities: the interaction of nature and political economy*, Working Papers from Florida International University, Department of Economics, 2004
2. Congress 2001a, *A Country Study: Dominican Republic Library of Congress Call Number F1934 .D64 2001a*
3. Congress 2001b, *A Country Study: Haiti, Library of Congress Call Number F1934 .D64 2001b*
4. *Dominican Republic Review of Trade and Labor Competitiveness*, World Bank 2005
5. Fuller A. (1999), *Tourism Development in the Dominican Republic, Growth, Costs, Benefits and Choices*, Rutgers University
6. IADB (2000), *A matter of development: how to reduce vulnerability in the face of natural disasters*”, Inter-American Development Bank (materiały na seminarium w Nowym Orleanie z 2000 r.)
7. Jaramillo L., Sancak C. (2007) , *Growth in the Dominican Republic and Haiti: Why has the Grass Been Greener on One Side of Hispaniola?* , IMF Working Paper, III. 2007
8. Loayza N., Fajnzylber P., Calderon C. (2004), *Economic Growth in Latin America and the Caribbean: Stylized Facts, Explanations, and Forecasts*, eBook 2004
9. Michelitsch V. (2001), *Dominican Republic: approaches towards a sustainable tourism development – a strategic concept*, Heilbronn
10. Moser C., Lister S. (1999), *Violence and Social Capital: Proceedings of the LCSES Seminar Series, 1997-98*, The World Bank, Latin America and Caribbean Regional Office
11. Soto H. (2002), *Tajemnica kapitału*, Warszawa
12. Strömberg D., Eisensee T., *News Droughts, News Floods, and U.S. Disaster Relief, The Quarterly Journal of Economics*, May 2007, Vol. 122, No. 2, Pages 693-728
13. World Bank (2006a), *Dominican Republic, Country Economic Memorandum, The World Foundations of Growth and Competitiveness*
14. World Bank (2006b), *Haiti, Options and Opportunities for Inclusive Growth, Country Economic Memorandum*

Bazy danych

1. Bank Centralny Dominikany
http://www.bancentral.gov.do/english/statistics.asp?a=Foreign_Sector
2. Boyenge J., *ILO database on export processing zones* ,(Revised), Genewa 2007
3. CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
4. Crime and Society, a comparative criminology tour of the world
http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/namerica/dominican_republic.html
5. Fund for Peace, Failed States Index 2009
http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=140

6. Maddison A., Historical Statistics for the World Economy: 1-2006 AD., 2008
<http://www.ggd.net/maddison/>
7. Sandeep Mahajan, 2002
<http://info.worldbank.org/etools/docs/library/86435/ses1.1%5Ftfptoolkitjune2003.xls>
8. Statistical Yearbook for Latin America and the Caribbean 2001, ECLAC
9. *The Oxford Latin American Economic History Database (OxLAD)*
<http://oxlad.qeh.ox.ac.uk/>
10. World Development Indicators Online, World Bank,
<http://go.worldbank.org/6HAYAHG8H0>
11. *World Development Report 2008*, UNDP, <http://hdr.undp.org/>
12. World Tourism Organization, materiały nt. Ruchu turystycznego w Dominikanie i Haiti udostępnione na potrzeby niniejszego opracowania

Kalendarium historii Haiti i Dominikany

Haiti

- 1804 Niewolnicy z byłej francuskiej kolonii Saint-Domingue po pokonaniu armii francuskiej ogłaszają niepodległość; państwo zostaje nazwane Haiti.
- 1804-1820 Jean Jacques Dessalines ogłasza się imperatorem; po jego zabójstwie w 1806 r. wybuchła wojna domowa między północą a południem kraju.
- 1820-1843 Haiti zostaje zjednoczone przez Jean-Pierre'a Boyera. Haiti podbija Dominikanę, która jest okupowana do 1844 r.
- 1838 Francja uznaje niepodległość Haiti w zamian za wysokie (150 mln franków) odszkodowanie za utracone w 1803 r. plantacje.
- 1844-1915 Po obaleniu Boyera w 1843 r. w ciągu 70 lat Haiti ma 22 głowy państwa. W roku 1862 USA w końcu uznają niepodległość Haiti.
- 1915-1934 Zaniepokojone niemiecką penetracją, okupują wyspę. Zostaje utworzona scentralizowana armia haitańska.
- 1934-1956 Po wycofaniu się USA następuje kolejna fala przewrotów. W 1937 r. tysiące Haitańczyków na granicy z Dominikaną zostają zmasakrowane na rozkaz prezydenta Dominikany R. Trujilla
- 1957-1971 W pierwszych powszechnych wyborach Francois Duvalier (Papa Doc) zostaje wybrany na prezydenta. Kolejne wybory są coraz mniej demokratyczne, a w 1964 r. Papa Doc ogłasza się dożywotnim prezydentem.
- 1971-1986 Jean-Claude Duvalier (Baby Doc) zostaje prezydentem po śmierci ojca. Pogarszająca się sytuacja gospodarcza w latach 80. prowadzi do zamieszek i w końcu do ucieczki Baby Doc z kraju w 1986 r.
- 1986-1994 Okres częstych zmian ustrojowych – od demokracji do dyktatury. Obalony w 1990 r. prezydent Jean-Bertrand Aristide zostaje przywrócony do władzy w 1994 r. pod presją sankcji USA, OAS i ONZ.
- 1995-1996 Rozwiązanie armii, Rene Preval - nowym prezydentem.
- 1997-1999 Preval rozwiązuje sparaliżowany parlament i zarządza dekretami.
- 2000-2003 Aristide ponownie zostaje prezydentem, jednak wybory są kwestionowane przez zagranicznych obserwatorów. Zawieszenie pomocy zagranicznej.
- 2004-2005 Pogarszająca się sytuacja gospodarcza doprowadza do zamieszek i w 2004 r. Aristide opuszcza kraj. Władzę przejmuje rząd tymczasowy.
- 2006-2010 Rene Preval ponownie prezydentem.
- 2008 Cztery kolejne huragany powodują śmierć prawie 800 osób i utratę 70 proc. pól.
- 2010 W trzęsieniu ziemi 12 stycznia 2010 r. ginie ponad 200 tys. osób, a 1 mln traci dach nad głową.

Dominikana

- 1821-1843 Po uzyskaniu niepodległości w 1821 r. Dominikana zostaje zajęta przez Haiti.
- 1844 Ogłoszenie niepodległości od Haiti.
- 1844-1865 Polityka zdominowana przez rywalizację gen. P.S. Familiasa i B.B.Mendeza. W 1861 r. Dominikana dobrowolnie ponownie staje się kolonią hiszpańską, jednak już w 1865 r. Hiszpania wycofuje swoje wojska.
- 1865-1882 Okres niepokojów zakończony przejęciem rządów przez partię Azules.
- 1882-1899 Rządy sprawuje gen. U. Heureaux, który zaciąga liczne długi w USA.
- 1900-1905 Dominikana nie jest w stanie obsługiwać zadłużenia. USA przejmuje kontrolę nad cłami.
- 1905-1911 Modernizacja kraju pod rządami prezydenta R. Caceresa, zastrzelonego w 1911 r.
- 1911-1924 Okres niestabilności po zabójstwie R. Caceresa zostaje zakończony w 1916 r. okupacją amerykańską.
- 1924-1930 Modernizacja kraju pod rządami prezydenta H. Vasqueza.
- 1930-1961 Rafael Trujillo zmusza prezydenta H. Vasqueza do rezygnacji i sam zostaje prezydentem. Rządzi krajem aż do śmierci w zamachu w 1961 r. Trujillo zarządza państwem jak swoją własnością, jednak jako racjonalny gospodarz także dużo inwestuje.
- 1962-1966 Wybrany w 1962 r. prezydentem J. Bosch zostaje obalony w 1963 r. Próby przywrócenia go na urząd przez kolejny pucz kończą się interwencją amerykańskich marines.
- 1966-1978 Wybory prezydenckie wygrywa J. Balaguer, który kolejne wybory wygrywa dzięki fałszerstwom. Korzystne ceny cukru na początku lat 70. sprzyjają rozwojowi kraju, jednak ich spadek i rosnące ceny ropy naftowej kończą okres szybkiego wzrostu.
- 1978-1986 Zwycięstwa w wyborach prezydenckich: S. Guzman i S. Blanco. Kryzys zadłużenia zagranicznego w 1982 r. i pomoc z MFW.
- 1986-1996 J. Balaguer ponownie prezydentem, rządzi coraz bardziej autorytarnie, początkowo zawiesza program pomocy MFW, doprowadzając do pogłębienia kryzysu gospodarczego w 1990 r. Później wznawia reformy. Po sfałszowanych wyborach w 1994 r., pod presją armii zgadza się skrócić swoją ostatnią kadencję do 18 miesięcy.
- 1996-2000 L. Fernandez prezydentem. Prywatyzacji i reformom strukturalnym towarzyszy silny wzrost PKB.
- 2000-2004 H. Mejia prezydentem. W 2003 r. wybucha poważny kryzys bankowy.
- 2004-2010 L.Fernandez ponownie prezydentem w 2004 r. i w 2008 r. Silny wzrost gospodarczy.